

Interview met Mariëtte Hamer

Ga respectvol met elkaar om. Daar begint het allemaal mee

Mariëtte Hamer is voor een periode van drie jaar aangesteld als **regeringscommissaris seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld**. Henneke Brink en Maurits Jan Vink spraken haar over haar ervaringen tot nu toe, en wat ervoor nodig is om te komen tot een verandering van de cultuur die grensoverschrijdend gedrag in de hand werkt of tolereert.

DOOR HENNEKE BRINK EN MAURITS JAN VINK FOTO'S HENRIËTTE GUEST

U kreeg een opgave voor drie jaar. Wat zou u in die periode in ieder geval bereikt willen hebben?

De opdracht die ik kreeg is tweeledig. Aan de ene kant behelst die een adviserende rol, naar het kabinet, de kamer en organisaties. Er moet een preventieve aanpak komen voor alle plekken waar seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt: op school, op de werkvloer, in andere organisaties en op straat. We werken daaraan met vier departementen. Daarnaast kreeg ik een eigenstandige opdracht om het maatschappelijk gesprek aan te jagen. Dat gesprek moet leiden tot cultuurverandering.

Ik ben tevreden als het beleid dat we nodig hebben in de steigers is gezet, en als alles wat er nu al is verder is uitgerold. Het is onmogelijk alles te doen in die drie jaar, maar we moeten in ieder geval een fikse stap hebben gezet. De cultuurverandering die moet volgen uit het maatschappelijk gesprek bewerkstellig je niet zomaar. Het gaat om patronen die al eeuwenlang teruggaan: het zijn mechanismes die te maken hebben met macht, en hoe we kijken naar mannen en vrouwen. Het maatschappelijk gesprek daarover moet worden voortgezet. Het is gelukkig ook niet stilgevallen een jaar na gebeurtenissen rond *The Voice*, en we willen het steeds meer richting geven zodat het gesprek, de toename van meldingen en het toegenomen bewustzijn leiden tot resultaten.

Ik heb niet een getal in mijn hoofd. Nu zegt een op de twee vrouwen en een op de vijf mannen

bijvoorbeeld dat ze te maken hebben gehad met fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ik heb ook niet de illusie dat we een getal in die drie jaar naar beneden brengen. En waar wil je dan heen? Een op de vier vrouwen? Dan zijn we ook niet tevreden. We willen naar een samenleving waarin iedereen rekening houdt met de grens van de ander, waarin we elkaar beter aanspreken en meer naar elkaar luisteren. Dat is niet in een getal uit te drukken. Ik verwacht bovendien dat de cijfers voorlopig omhoog zullen gaan. Niet omdat het vaker voorkomt, maar omdat we nu sneller herkennen wat we voorheen niet zagen, of alleen wisten in ons achterhoofd. Er wordt meer gemeld omdat het bewustzijn is vergroot. En we hopen dat de cijfers vervolgens weer naar beneden gaan.

Zegt u dat het eigenlijk een goed teken is dat de cijfers nu wat hoger zijn?

Ja, dat klinkt een beetje raar, maar die bewustwording is nodig voor cultuurverandering.

In april bent u een jaar bezig. Wat is het meest opvallende of belangrijkste inzicht dat u heeft gekregen?

Toen ik begon was ik het meest bezorgd dat het maatschappelijk gesprek zou wegzakken, dat het zou worden overgenomen door andere problemen. Het valt mij op, in positieve zin, dat het nog steeds een actueel onderwerp van gesprek is in de media en aan de keukentafel. Er was blijkbaar iets van een momentum toen de misstanden bij *The Voice* naar buiten kwamen,

Henneke Brink en Maurits Jan Vink

zijn redactielid van dit tijdschrift.

het heeft ons geraakt. Dat betekent dat er onderliggend in de samenleving iets gaande was waar het houvast vond.

Wat mij persoonlijk erg raakt zijn de verhalen van mensen die een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt, en die daar na jaren nog steeds last van ondervinden. Soms hebben zij er ook andere problemen door gekregen – fysiek, geestelijk. Voor hen is het soms zo moeilijk goede hulp te krijgen. Als samenleving hebben we er baat bij als we beter zicht krijgen op die problemen. Wat mij ook erg opvalt is het schuldgevoel van slachtoffers. In al hun verhalen zit de reflectie: wat heb ik zelf fout gedaan? Dat gevoel dragen veel slachtoffers lang met zich mee.

U werkt aan randvoorwaarden voor zorgvuldig onderzoek na een melding. Waar denkt u dan aan?

We proberen een handreiking te maken die organisaties en bedrijven richting kan geven als zij te maken krijgen met een melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag.¹ We noemen het bewust geen 'handleiding', want er zijn bijna geen algemene regels te geven. Iedere situatie vraagt om een zorgvuldige eigen aanpak. De handreiking biedt een aantal mogelijke stappen en interventies en kan ook helpen bij de vraag: wanneer doe je onderzoek, wanneer niet, en onder welke condities. Want een extern onderzoek is bijvoorbeeld niet altijd het gepaste middel.

Onderzoeksbureaus worden vaak te snel ingeschakeld, ze krijgen een te weinig doordachte opdracht, of ze worden soms ingeschakeld terwijl het middel van een onderzoek eigenlijk 'te groot' is voor de situatie. Het onderzoek biedt dan niet wat nodig is, of maakt alles alleen maar erger, en dan is iedereen uiteindelijk verliezer: de melder, de beschuldigde, de organisatie en vaak ook het onderzoeksbureau zelf. Er zijn bureaus die om die reden dat soort opdrachten niet meer aannemen. Naar aanleiding van deze problemen bekijken we de rol van de onderzoeksbureaus, en of daar bijvoorbeeld een vorm van certificering of een onderzoekskader voor kan komen.

Mediation is soms een betere interventie dan onderzoek

Kunt u iets meer zeggen over waar het mis gaat?

Gebeurtenissen zoals bij *The Voice* hebben voor veel organisaties een schrik-effect gehad. Daardoor is de reactie op een signaal van seksueel grensoverschrijdend gedrag al snel: help, help, en zo snel mogelijk onderzoek – terwijl andere interventies soms beter zijn. Het is echt maatwerk. Wij horen vaak van melders, van mensen die zijn beschuldigd en soms ook van omstanders: was er nou maar eerder een gesprek geweest. Mediation kan in sommige situaties ook een interventie zijn die beter helpt dan een groot onderzoek. Ik druk mij voorzichtig uit, omdat je altijd moet kijken naar waar de situatie om vraagt. Je kan niet zeggen: begin altijd eerst met dit of dat, maar wel: denk als bedrijf of organisatie alvast na over de interventies die je ter beschikking staan, en doe dat voordat er iets gebeurt. En als het aan de orde is, bedenk dan goed wat je met een interventie wilt bereiken. Soms is degene die het is

overkomen het meest gebaat bij erkenning. Maar op dit moment weten veel leidinggevers niet dat er een alternatief is voor een onderzoek – of wat ze überhaupt met een melding moeten. Daarom blijft het vaak stil na een melding, dan proberen ze weg te kijken.

Hoe belangrijk zijn heldere normen, of de afwezigheid daarvan, voor het doen van degelijk onderzoek?

Die heldere normen zullen er nooit zijn. Wat jij ervaart als seksueel grensoverschrijdend is niet altijd in een objectieve regel vast te leggen. Sommige vormen van seksueel geweld vallen onder het strafrecht: aanranding, verkrachting. Maar daarnaast is er een groot grijs gebied, van seksueel getinte opmerkingen, ongewenste aanrakingen, etcetera. Hoe 'erg' of ingrijpend die zijn kunnen wij niet bepalen, want dat heeft te maken met de eigen beleving. Maar dat doet niet af aan de noodzaak dat bedrijven en organisaties weten wat zij moeten doen als zij signalen of een melding krijgen dat er mogelijk iets aan de hand is. Daarom is het gesprek erover ook zo belangrijk.

Welke rol spelen machtsverhoudingen?

Ik denk dat veel leiders zich niet bewust zijn van hun machtspositie. Uit de reactie van John de Mol op de misstanden bij *The Voice* bleek dat hij zich niet bewust was van zijn eigen machtspositie, maar ook niet van die van anderen. Hij zei zoiets als: die dicht ik geen macht toe. Vanuit zijn standpunt is dat begrijpelijk, maar voor iemand op de werkvloer is dat natuurlijk anders.

In het kader van preventie zouden we graag willen dat in managementopleidingen ook aandacht wordt gegeven aan de formele en informele macht van leidinggevers. Verder willen we op scholen graag van 'seksuele voorlichting' naar 'seksuele vorming' van jongeren. Nu gaat de aandacht vooral uit naar de meisjes, die moeten werken aan hun weerbaarheid, dat ze aan de pil zijn, 's avonds niet te laat over straat gaan. Er is minder aandacht voor de verantwoordelijkheid van jongens. Maar het is voor zowel jongens als meisjes belangrijk dat zij hun seksualiteit ontdekken, en dat zij niet alleen hun eigen grenzen maar ook die van een ander leren herkennen. Veel scholen, vooral in het basisonderwijs, besteden hier al aandacht aan, maar wij willen dat het een vast onderdeel en een doorlopende leerlijn wordt in alle vormen van onderwijs: van basis naar voortgezet onderwijs, mbo, hbo en de universiteiten. Wij zijn in gesprek met al die sectoren om in kaart te brengen wat zij zelf al doen, en om die inspanningen op elkaar aan te laten sluiten.

Zijn die rolpatronen niet al veel minder vanzelfsprekend voor de jeugd, nu 'genderfluiditeit' bijvoorbeeld al zo 'gewoon' is geworden?

Dat hangt nog erg af van de omgeving en de school. Ik zou het niet tot een generationeel probleem willen maken. In onderzoek van het CBS geeft de helft van meisjes tot 21 jaar aan dat zij het afgelopen jaar te maken hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook voor lhbtqi+ers liggen de cijfers schrikbarend hoog.

Overigens zou de helft van de vrouwen fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt in hun

leven. Maar als ik dat aanhaal in mijn speeches, dan zie ik de vrouwen om zich heen kijken. Zij vinden dat veel te laag. Vrijwel alle vrouwen zeggen dan dat ze ermee te maken hebben gehad. En veel mannen natuurlijk ook. Onder het grensoverschrijdend gedrag liggen patronen van hoe we naar mannen en vrouwen kijken, en beelden van wat wel of niet gepast is in de omgang. Die opvattingen verschuiven. We dachten tien jaar geleden anders dan nu, en zullen er over tien jaar weer anders tegenaan kijken. Nu vinden we gelijkwaardigheid een vanzelfsprekend streven, terwijl dat vroeger niet zo was.

In uw speech bij de ontvangst van het eredoctoraat van Tilburg University zei u: er is vaak veel aan vooraf gegaan voordat het seksueel grensoverschrijdend werd.

Als jij op straat wordt gegrepen is er niets aan vooraf gegaan. Maar bijvoorbeeld in werksituaties, of tussen studenten, dan is dat vaak anders. Het begint soms met een grapje, een ogenschijnlijk onschuldige flirt, dan moet je goed op elkaar letten: waar ligt de grens van de ander? Daarom hamer ik zo op de preventieve kant. Daar heeft school een rol, maar ook de opvoeding is belangrijk. Samen met het Nationaal Actieprogramma is ook een rapport van Rutgers naar buiten gekomen over opvoeding.² Daaruit blijkt dat de invloed van ouders, naast die van *peer*-groepen, heel groot is. Ouders bespreken vaak wel de eigen grenzen, maar praten minder over hoe je omgaat met grenzen van anderen. En we kijken altijd naar de moeders, maar het zou helpen als de vaders en opa's ook meedoen en met jongeren praten over hoe je met meisjes omgaat. Het is heel lang een vrouwenprobleem geweest. Het is onze taak ervoor te zorgen dat het

mannelijke deel van de bevolking het niet negeert of wordt weggezet, maar juist meedoet.

Het is heel lang een vrouwenprobleem geweest. Het is onze taak ervoor te zorgen dat het mannelijke deel van de bevolking meedoet

De opvattingen daarover zitten diep in ons systeem, en het begint al met hoe we omgaan met kinderen. Jongens krijgen auto's, meisjes roze jurken en poppen. Hoe kan dat worden aangepakt?

Voorbeeldgedrag kan veel doen. Gedrag van ouders kan helpen bij de beeldvorming. Maar het zit inderdaad in alle systemen, en daar moet over worden gesproken, met iedereen, aan de keukentafel, in organisaties, om bewustwording te creëren. Dat kan soms lastig zijn. We vinden het moeilijk te erkennen dat we jongens en meisjes anders behandelen. Het is gemakkelijker te praten over een concreet geval waarin er iets is misgegaan dan over wat ervoor nodig is gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen te bewerkstelligen. Het draagvlak daarvoor is ook niet vanzelfsprekend, en ik heb in de politiek altijd geleerd: pas als de helft plus een het ermee eens is, dan ga je ergens komen. Ik vind het hoopgevend dat bijna de helft van de bevolking zegt er meer begrip voor te hebben dat anderen last hebben van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dat blijkt uit onderzoek van *EenVandaag*.³ Dat geeft draagvlak om dingen te gaan

veranderen. We zijn er nu aan toe om te zeggen dat alle bedrijven een vertrouwenspersoon moeten hebben, of om de zedenwetgeving te veranderen.

Maar het is zó'n spectrum van gedragingen, dat je er niet komt met een regel die zegt: dit mag je niet doen. Wat wel kan is een norm als: probeer goed op de ander te letten en ga respectvol met elkaar om. Daar begint het in ieder geval allemaal mee. En spreek elkaar daarop aan.

Probeer goed op de ander te letten en ga respectvol met elkaar om

Hoe bekijkt u het Nationaal Actieprogramma dat op 13 januari jongstleden is gepresenteerd door de ministeries van OCW, VWS, JenV en SZW? Bent u tevreden?

We hebben het Nationaal Actieprogramma bewust een 'programma' genoemd, en niet een 'plan'. Een plan is klaar en ga je uitvoeren, maar het programma ontwikkelt nog elke dag. Het is goed gelukt in kaart te brengen wat we zóuden moeten doen, en er zijn veel dingen beschreven die we gáán doen. Voor dit moment is het kloppend en voldoende, maar het kan nu nog niet compleet zijn. Je moet realistisch zijn over wat je in beperkte tijd kan doen. Die leerlijn voor het onderwijs is er bijvoorbeeld nog niet.

Hoe waardeert u de rol die mediation zou kunnen spelen?

Ik denk dat mediation veel kan betekenen, zowel in het begin of wat later in het proces, als herstelbemiddeling, om te helpen met de verwerking. We hebben meer instrumenten in handen om in te zetten als seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de orde is. Mediation is een van de instrumenten die echt verschil kunnen maken. Maar het allerbelangrijkste is dat we proberen te bewerkstelligen dat het minder gebeurt.

Waar trof u de grootste weerstand tegen uw werk en uw aanbevelingen?

De belemmeringen zijn vooral van praktische aard. Scholen zitten met beperkte middelen, er is een lerarentekort. Zedenwetgeving legt een extra beslag op de politie. En we willen alles tegelijk aanpakken: cultuurverandering zodat het stopt, hulp bieden aan slachtoffers, een passende vorm van bestraffing voor wie echt een grens over is gegaan, erkenning ingeval dat minder bewust gebeurde maar wel pijn heeft veroorzaakt – en dat alles op alle gebieden. Op straat, thuis, het werk, etcetera. Maar wat wel kan, overal en zonder dat het geld kost, is het gesprek voeren.

Ik proef wel weerstand in de samenleving waar het gaat om de benodigde cultuurverandering. Als je gedrag wilt veranderen gaat dat gepaard met een verlies van bekende patronen. Jonge mensen vragen soms: mag ik dan niet meer daten en flirten? Ja, natuurlijk wel! Alleen moet je in het oog houden of de ander het nog leuk vindt. In het begin werd geroepen: mag ik dan nooit meer een complimentje maken? Ook dat mag natuurlijk wel, maar bedenk eerst of je het zelf een leuk compliment zou vinden om te ontvangen. Er bestaat een gevoel van: mij wordt een stukje vrijheid afgenomen. De gebeurtenissen rond het verhaal van Johan Derksen zijn typerend. In het begin zei

iedereen: dat had hij niet zo mogen vertellen – zelfs als het niet echt is gebeurd. Maar toen kwam de vraag: mag hij nog wel op tv? En toen sloeg het om, want: je moet wel alles mogen zeggen! Wij lijken vrijheid van meningsuiting belangrijker te vinden dan wat je een ander aandoet.

Dat maakt het zo moeilijk om het gesprek op gang te brengen over onze rollenpatronen, over hoe we ten diepste met elkaar omgaan. We moeten eerst het hogere belang zien dat we daarmee tekort doen. Je ziet het ook in andere dingen. Ten opzichte van veel van de ons omringende landen loopt Nederland bijvoorbeeld achter met de organisatie van kinderopvang. Wij hebben nog steeds niet geregeld dat je gewoon een boterham op school kan krijgen. Maar de waardering van kinderopvang is wel toegenomen naarmate we leerden dat het voor kinderen goed kan zijn om met andere kinderen op te groeien. Of die discussie over vrouwen aan de top. Dat accepteren we als we zien dat een toename van diversiteit waardevol is voor het bedrijf en omgang met elkaar. We hebben iets nodig dat het belang laat zien.

Wat ziet u als de belangrijkste opgave voor de komende twee jaar?

We willen door met alles waar we nu mee bezig zijn, met steeds meer verbreding, verdieping en samenwerking. Het maatschappelijk gesprek moet worden voortgezet, in nieuwe vormen. Zo maken we een podcast met artiesten om het maatschappelijke debat over grensoverschrijdend gedrag op gang te brengen. Ik heb niet de illusie dat het na drie jaar klaar is, dus we moeten nadenken over een vorm van boring. Een regeringscommissaris is een soort zware maar tijdelijke interventie. Misschien moet er een Raad voor Sociale Veiligheid komen, die zich richt op onderzoeken naar misstanden en ook een kennisinstituut kan zijn.

U klinkt optimistisch over de mogelijkheden!

Soms is het heel groot en ingewikkeld, en zijn de verhalen die we horen heel ontmoedigend. Dan zie je hoe diep het zit, en dat het overal voorkomt. Maar dat gevoel is niet permanent. Het begint ermee dat we het probleem willen zien, en als dat zo is, dan kunnen we het ook veranderen. ■

NOTEN

1. De *Handreiking Meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag op de werkvloer* is inmiddels gepubliceerd en te raadplegen op de website van de rijksoverheid en via onderstaande QR-code.
2. Koen Smit, Marianne Cense & Hanneke de Graaf, *Waar ligt de grens? Onderzoek naar opvattingen over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag onder jongeren en hun ouders/verzorgers*, Utrecht: Rutgers, 19 december 2022. Te vinden op rutgers.nl.
3. Petra Klapwijk, *Onderzoek seksueel grensoverschrijdend gedrag*, rapport EenVandaag Opiniepanel, 8 februari 2022.

Handreiking Meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag op de werkvloer

